(فاسألوا أهل الذكر إن كنتم لاتعلمون)

وەڵامی شەرعی بۆ پرسیاری خوێنەران

ئامادەکردنی : مامۆستا خلیل أحمد

ئەم گۆشەیەی گۆڤارەکەمان فەتوای زانایان و وەڵامی پرسیار و کێشەی خوێنەرانی بەڕێز دەربارەی بابەتی فیقە و حەدیس و ئەو شتانەی پەیوەندییان بەشەرعەوە هەیە لەئامێز دەگرێت، بەویستی خوای گەورە لەهەموو ژمارەیەکی ئەم گۆڤارە بەنرخەدا ژمارەیەك فەتوا و وەڵامی بەسوودی زانایانی متمانە پێکراو و سەرچاوەی زانستیی متمانە پێکراو دەخینە بەردەستی خوێنەران، ئەمەش وەڵامی چەند پرسیارێکە:

پ١/داوا لەبەڕێزتان دەکەین ئامۆژگاری ئاراستەی ئەو کەسانە بکەن کەسەردانی قەبران دەکەن ونەزریان بۆ ئەنجام ئەدەن و داوای کۆمەکی و یارمەتیان لێ دەخوازن چونکە بەدۆست و ئەولییای خوایان دەزانن؟

وەلأم / ئامۆژگاری ئێمە بۆ ئەو کەسانەو هاووێنەکانیان ئەوەیە مرۆڤ بگەڕێتەوە بۆ هۆش و ژیریی خۆی، ئەم قەبرانەش کەوا دەزانرێت دۆستانی خوای تێدایە پێویستی بەم خاڵانەی لای خوارەوە هەیە :

یەکەم / پێویستی بەوە هەیە بزانین قەبرن یان نا ،چونکە جاری واهەیە شتێك لە شوێنێکدا دەکرێتە قەبرو دەڵێن ئەمە گۆڕی فلأنە شەخسە وە زۆرجار ڕوویداوە.

لەکاتێکدا قەبریش نییە .

دووەم /ئەگەرسەلمێنرا بەڕاستی گۆڕن، ئەوە پێویستە بزانین ئەو مردووانە دۆستی خوا بوون یان نا، چونکە ئێمە نازانین ئەوانە ئەولییای خوان یان ئەولیای شەیتانن .

سێیەم / ئەگەر سەلما ئەوانە ئەولییای خوان، ئەنجا ئەوانە سەردانیی ناکرێن بەمەبەستی تەبەڕووك، یان بۆئەوەی هاوارو بانگیان لێ بکرێت و داوای کۆمەکیو پشت بەستنیان لێ

بخوازرێت، بەڵکو تەنها چۆن سەردانیی هەرکەسێکی تر دەکرێت بەمەبەستی پەند وەر گرتن و دوعا بۆکردن، لەکاتێکدا ئەگەر سەردانیشیان لە فیتنەیەکی تێداهەبێت یان بترسین فیتنەی زێدەڕەوی کردن لەئاستیاندا ئەو کاتەدروست نیە سەردانی بکرێن بۆئەوەی تووشی حەرام نەبین و ئەودەرگایەش نەکرێتەوە، تۆش ئەی مرۆڤ ژیریی خۆت بکە بەحەکەم ئەم سێ خاڵەی باسمان کردن ئەبێ بێتەجێ کەبریتین لە :

- ئەبێ گۆڕ بن .
- سەلماندنی ئەوەی کە ئەو مردووە دۆستی خوایە .
- سەردانیی کردنیان بۆئەوەی دوعایان بۆ بکرێت، چونکەئەوانە(هەرکەسێ بن) زۆر پێویستییان بە دوعا بۆ کردن هەیە چونکە هیچ سوود و زیانێکیان بەدەست نییە. ووتمان سەردانیی کردنیان بەمەبەستی پاڕانەوە بۆیان دروستە، بەمەرجێك ئەو سەردانییە حەرامی تێدا نەکرێت.

بەڵام ئەو کەسەی سەردانییان بکات و نەزرو سەربڕینیان بۆ بکات یان داوای کۆمەکییان لێبکات، ئەوە شیرکی گەورەیەو خاوەنەکەی لەئایینی ئیسلام دەباتە دەرەوە و پێی کافر دەبێت و دوائەنجام لەئاگردا بەهەمیشەیی دەمێنێتەوە [1].

پ٢ / *جاری وادەیە خراپ لەیەك تێگەشتن وکێشە لەنێوان خوێندکارو مامۆستادا ڕوودەدات بۆماوەیەك بەردەوام دەبێت، ئایا دروستە مامۆستاکە لەنمرەی ئەوخوێندکارە بشکێنێ و بیخات لەکاتێکدا لای مامۆستایەکی تربوایە دەرئەچوو؟ وەئایا مامۆستاکە تاوانبار دەبێت؟.*

وەلام / دادوەری کردن لەنێوان خەڵکدا نابێت شتی کەسی تێکەڵ ببێ، چونکە نابێت دوژمنایەتی نێوان کەسی یەکەم و ئەوەی حوکمی بەسەردا دەدرێت کار بکاتە سەر حوکمەکە لەبەر ئەوەی خوای گەورە دەفەرموێ:

﴿یاأیها الذین آمنوا کونوا قوامین لله شهدآء بالقسط ولایجرمنّکم شنئان قوم علی الا تعدلوا اعدلوا هو اقرب للتقوی واتقوا الله انّ الله خبیر بما تعملون﴾[2].

واتە : ڕق بوونەوەتان لەکەسانێك واتان لێنەکات دادوەر نەبن لەحوکمەکانتاندا، بەڵکو دادپەروەربن ئەوە نزیکترە لەتەقوای خواوەوە. لەم دوو ئایەتەدا خوای گەورە ئەوەمان بۆ ڕون دەکاتەوە کەدروست نییەمرۆڤ پێچەوانەی ڕاستی وشایەتی حەق بێت

(١) وەلامی شێخ(محمد بن صالح العثیمین) بڕوانە (فتاوی العقیدة) ل ٣٠.
(٢) {سورة المائدة:٨}.

لەبەر خزمایەتی یان دوژمنایەتی، چونکە جاری وا هەیە خزمایەتی مرۆڤ وایلێ دەکات حوکمێکی وابدات بۆ خزمی خۆی کەشایستەی نییە، یان دوژمنایەتی جاری واهەیە مرۆڤ هەڵدەنێ بۆ ئەوەی شایستەیەتی لە دوژمنەکەی بێبەش بکات، کەوابوو لەسۆنگەی ئەوەی لەم دوو ئایەتەدا هاتووە بۆ مامۆستا دروست نییە خوێندکاری خۆی بخات، لەبەر ئەوەی دوژمنایەتییەکی کەسی لەنێوانیاندا هەیە تەنانەت ئەگەر دوژمنایەتی ئاینیش بێت پێویستە ئەوەی شایستەیەتی بیداتێ .

هەربۆیە کاتێك پێغەمبەر (ﷺ) عەبدوڵلای کوڕی ڕەواحەی نارد بۆ ئەوەی سەرانە(جزیة) لە جولەکەی خەیبەر بەنیوە وەرگرێت بۆیە پێی ووتن (لقد بعثني رسول الله (ﷺ) وانه لأحب الناس اليّ وانكم لأبغض الىّ من أمثالكم من القردة والخنازير وانّ حبي اياه وبغضي اياكم لايمنعني من العدل ، فقالوا بهذا قامت السموات والأرض)[٣] لەسۆنگەی ئەمەوە پێویستە تەماشای حوکمەکە بکرێت کە ئەدرێت نەك کەسەکە. بەمە مرۆڤ ئەبێتە دادپەروەر و ئەوەی لەگەردنی دایە ئەنجامی داوە، چونکە بابڵێین لەنێوان خوێندکار و مامۆستاکەیدا دوژمنایەتییەکی گەورە هەیە، بەلام خوێندکارەکە ئاستی خوێندن و نمرەیەکی وای هێناوە کەهۆی دەرچونێتی، بۆیە حەلال نییە بۆ مامۆستاکە ئەو خوێندکارە مەحروم بکات لەوەی شایانێتی، هەروەها حەلاڵ نییە بۆی لەبەر هاوڕێیەتی یان خزمایەتی یان لەبەر ئەوەی باوکی هاوڕێیەتی یان ....هتد، لەوەی خۆی بەدەستی هێناوە زیاتری بداتێ . والله الموفق [٤].

پ٣ / ئایا خوتبەی نوێژی جەژن یەك خوتبەیە یان دوو؟ وەئایا نۆ (الله أكبر) لەیەکەمیاندا و حەوت لەدووەمیاندا سوننەتە یان نا؟.

وەلام / خوتبەی جەژن یەك خوتبەیە، نەسەلماوە لەپێغەمبەرەوە (ﷺ) لەجەژندا دوو خوتبەی خوێندبێ هەرچەندە حەدیسێکی لاواز هەیە ئیمامی شەوکانی لەکتێبی (نيل الأوطار)دا هێناویەتی کە پێغەمبەر (ﷺ) لەجەژندا دوو خوتبەی خوێندووە ئیمامی شەوکانی

(٣) جزء من حديث طويل أخرجه الحافظ البيهقي في كتاب (دلائل البيهقي)(٤/٢٢٩-٢٣١) وذكره الحافظ ابن كثير في البداية (٤/٢٠٠) وعزاه أيضاً للبيهقي ، واعلم ان مصالحة النبي ﷺ لليهود ، كانت في السنة الأولى للهجرة عقب وصول النبي ﷺ المدينة بفترة وجيزة انظر (البداية والنهاية)(٣/٢٢٢) اما آية الجزية نزلت عام غزوة تبوك في السنة التاسعة للهجرة كما بينه ابن جرير الطبرى في تفسيره (٦/١٠٩-١١٠) .

(٤) انظر : (فتاوى منار الأسلام)ج٣ ل ٦٩٨.

ئەڵی : (قیاس) کردنی لەسەر خوتبەی جومعە پشتیوانی ئەو حەدیسە دەکات. بەلاّم ئەوەی لە(بوخاری وموسلیم) دا هاتووە ئەوەیە پێغەمبەر (ﷺ) خوتبەیەکی بۆ پیاوان خوێند و پاشان بەجێی هێشتن و ڕۆشت خوتبەیەکی بۆ ئافرەتان خوێند .

کەوابوو ئەگەر ئافرەتان هەبوون خۆتیش پێت باشبوو خوتبەیان بەیت– وەلە فیتنەیان پارێزراو بوویت–ئەوە دروستەو خوتبەیان بۆ بخوێنە ،وەئەگەر دەستەواژە هەبوو بۆ گەیاندنی دەنگ وەك (بڵندگۆ) ئەوا باشترە، خوتبەی جەژن وەك و هەموو خوتبەکانی تر بریتییە لەهاندان لەسەر چاکەو ترساندن لەخراپە و وریا کردنەوە لەخراپی داهێنراوەکان وەلەو کردەوانەی خەڵکی دەکەونە ناویەوەو پێچەوانەی شەرعی خوایە و هاندانی خەڵك بۆ شتانێك شەرع هانمان دەدات بۆی، کەوابوو لێرەوە زانرا ووتەی ڕاست و دروست لەوتەی زانایان ئەوەیە : خوتبەی جەژن یەکەو (الله أكبر) کردن لەخوتبەکەیدا وەك دەکرێت لەپێغەمبەرەوە(ﷺ) نەسەلمێنراوە و نەهاتووە [٥].

پ٤/ *خاوەن کچ گەر هاتوو خوازبێنی کچی بچوکی کرا و ئەویش قەدەغەی بەشودانی کرد بەبیانوی (ترتیب)، وات : بەپێی تەمەنی کچەکانی، بچوك بەشوو نەدات پێش گەورە ؟ ئەمەش گرفتێکە توشیی من بووە، گەنجێك هاتە خوازبێنیم کەئاستێکی بەرزی هەبوو لەدینداری و ڕەوشت و چاودێریی کردن لەسەر نوێژەکانی بەلاّم باوکم هەر قایل نەبوو و بەشوودانم ی ڕەتکردەوە ئەمەش لەبەر ئەوەی خوشکێکی لە خۆم گەورەترم هەیە مێردی نەکردووە، بۆیە داوا لەبەڕێزتان دەکەم دەربارەی ئەم کێشەیە ڕێنماییم بکەن چونکە کۆمەڵگاکەمان مەسەلەی ژنهێنان و مێردکرنی زۆر ئاڵۆز کردووە ، تەنها کچانیش بوون بەقوربانیی ؟.*

وەلاّم / پێویستە ئەوە بزانین کە کچ ئەمانەتە لەگەردنی باوکیدا، خاوەنی کچ بەرپرسیارە لەسەر ئەم ئەمانەتە ئەنجا کچ نابێ وەکو شت و مەك بێت لای باوك، ئەگەر ویستی بیفرۆشێت و ئەگەر نا قەدەغەی بکات، بەڵکە چاودێر و بەرپرسیارە لەوەی پێی سپێردراوە، لەسەری واجبە ئەوەی بۆ کچەکەی چاکە هەڵیبژێرێت، ئەگەر کەسێکی شیاو لەئاین و ڕەوشتدا خوازبێنی کچ بچوکەکەی کرد پێویستە بەمێردی بدات وحەرامە ئەگەر قەدەغەی بکات لەبەر هەر هۆیەکی ناشەرعی، چونکە ئەوەی

(٥) انظر : غارة الأشرطة لشيخ مقبل ج٢ل ٢٥١ .

گرنگە خوازبێنی كار بەدین و ڕەوشت بێت و ئەوەی هەندێ نەفام كردوویانە بە عادەت كە كچی بچوكی بەمێرد نادات، لەبەر ئەوەی كچی گەورەی هەیە، ئەمەش عادەتێكی خراپە لەبەر ئەوەی پێچەوانەی ئەوەیە كەشەریعەتی ئیسلام دەیخوازێت، لەسەر ئەو باوكە كەقەدەغەی بەمێردانی كچی بچوكی دەكات، (واجب)ە چاودێری وگرنگی دان بەكچی گەورەی بدات و لەخوا بترسێت، چونكە پێدەچێت جارێكی تر مێردێكی هاوشانی بۆ ئامادە نەبێتەوە و داوای بەمێردانی لێبكرێت، كەوابوو لەسەری (واجب)ە بیدات بەكەسێكی هاوشانی كچەكەی خۆی، كچی گەورەش خوا ڕزقی دەدات و مێرد دەكات، لەوانەیە دەرگایەكیش بێت خوای گەورە لە كچی گەورەش بیكاتەوە، خوا بۆی ئاسان بكات كەسێكی شایستەی بەدین و ڕەوشت خوازبێنی بكات، والله الموفق[٦] .

پ٥/ *ئەگەر هاتوو پیاو ژنی خۆی تەلاقدا(سێ تەلاقەو لەیەك جێگادا)ئایا بەیەك تەلاق دادەنرێت یان بەسێ؟داوا كارین بەوردی ولەگەڵ بەڵگەدا وەلاممان بدەنەوە؟*

وەلام / ئەمە بەیەك تەلاق حیساب دەكرێت ، بەبەڵگەی ئەو حەدیسەی ئیمامی موسلیم لە (صحیح)ەكەیدا ڕیوایەتی كردوە لە ئیبن عەبباسەوە خوایان لێیان ڕازی بێت كەفەرمویەتی : تەلاقی سێ بەسێ(واتە:تەلاقێك گەڕانەوەی نەبێت)لەسەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ) و ئەبو بەكر و پێشەكی خیلافەتی ئیمامی عومەردا بەیەك تەلاق دادەنرا پاشان ئیمامی عومەر فەرمووی (خەڵكی پەلەیان كرد لەشتێكدا كەبواری تێدا خۆیان ئەو بوارەیان نەهێشت و تەسكیان كردەوە ئەویش ئەوەی لەسەر دانان) بۆیە پێشەوایانی هەرچوار مەزهەبەكان ئیشیان بە ئیجتیهادەكەی ئیمامی عومەر كرد هەروەها شوینكەوتوانیانیش ئیشیان پێ كرد، ئیمامی شەوكانی ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێت : ئەگەر ئێوە سوننەتی پێغەمبەرتان (ﷺ) وازلێ هێنا لەبەر قسەی ئیمامی عومەر ئەوە ئیمامی عومەر چیە لەبەراوردی پێغەمبەردا (ﷺ) وەئەگەر وازتان لێهێنا لەبەر مەزهەبەكان ئەو كاتە ئەوان كەمترن لەوەی بەرامبەر بەسوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) بوەستنەوە ، لەحەدیسی فاتیمەی كچی قەیسدا هاتووە كەمێردی بەیەكجاری تەلاقی داوە و لەڕیوایەتێكدا هەرسێ تەلاقی _ بەلام ڕونكردنەوەی لەڕیوایەتی تردا هاتووە كەبەسێجار

(٦) انظر : فتاوى منار الأسلام ج٣ ص٢١٥.

تــەڵاقی داوە ـ کــەدوای یــەك تــەڵاق گەڕاندوویەتیــەوە ـئــەم ڕیوایەتــەش (صحیح)ە.

وەلــە حەدیســی (رکانــة) دا هــاتووە کەژنەکــەی تــەڵاق دابێــت ســێ تەڵاقــە و پێغەمبەریش (ﷺ) سوێندی دابێت کەسێ تەڵاقــەی مەبەســتە و ئــەویش هەرســێ تــەڵاقی خســتبێ ، بــەڵام ئــەم بەســەر هاتــەی (رکانــة) لەپێغەمبــەرەوە(ﷺ) نەســەلمێنراوە ، خــوای گــەورە دوای ئەوەی باسی تەڵاق دەکات دەفەرموێت: ﴿لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا﴾

کــەوابوو بــۆ موســڵمان وا چــاکترە کەتــەڵاقی دا یــەك تــەڵاقی بــدات ئەمــەش ڕێبازی پێغەمبەرە(ﷺ).

لەوەیــە ئەگــەر هــاتوو بەیــەك تــەڵاق تــەڵاقی ژنــی بــدات پاشــان بیگێڕێتــەوە پاشان تەڵاقی بدات وپاشــان بیگێڕێتــەوە پاشان تەڵاقی بدات پاشان بیگێڕێتــەوە و حــەز لــەژنی خــۆی بکــات و ئــەویش حــەز لەم بکات لەوەشە پێویستیان بکەوێت بە (التحلیل) کەحەرامکەرە[٧].

پێغەمبــەر (ﷺ) ئەفــەرموێت: (لعن الله المحلل والمحلل له) واتە: لەعنەتی خــوا لــەو کەسەی ژن بۆ یەکێکی تر حــەڵاڵ دەکاو ئــەوەش بــۆی حــەڵاڵ دەکرێــت، ئەمــەش کــارێکی نادروســتە وەپێویســتە مرۆڤــی موســڵمان دور بگرێــت لــەو هۆکارانــەی دەبنــە مایــەی موخالەفــەی ســوننەتی پێغەمبەر (ﷺ)، سوننەتی پێغەمبــەریش (ﷺ) لەتەڵاقدا بریتیـیە لـەوەی خێزانت کاتێــك تــەڵاق بــدەیت کــەپاك بــێ و نەچووبێتە لای، هەرکەس بـەخێزانی ووت: ســێ تەڵاقــەت کــەوتبێ ئــەوە بەتــەڵاقی جۆری (بدعي) حیساب دەکرێت و تــەنها یــەك تــەڵاقی پــێ دەکــەوێت . والله المستعان[٨].

وبالله التوفيق وصلّى الله على نبينا محمد وآله وصحبه وسلّم.

(٧) واتە : ئافرەتێك مارە بکرێت بەمەبەستی ئەوەی بۆ مێردی یەکەمی ئافرەتەکەحەلاڵ بکرێت.

(٨) انظر : قمع المعاند وزجر الحاقد الحاسد ج٢ص٣١٩.